

George Berkeley – **Alciphron**[1]

Dialogul al șaptelea

1. După ce filosofii au stabilit să se îndrepte către Londra în dimineața următoare, ne-am adunat în zorii zilei în bibliotecă. Alciphron a început declarându-și sinceritatea, asigurându-ne că a luat în considerare într-un mod matur și cu o minte lipsită de prejudecăți tot ceea ce se spusese cu o zi înainte. A adăugat că nu putea nega faptul că a fost produse anumite rațiuni pentru a îmbrățișa credința creștină. Dar, a spus el, aceste rațiuni fiind doar probabile, ele nu pot prevala în fața demonstrației și a certitudinii absolute.

Alciphron

: Prin urmare, dacă pot demonstra că religia dumneavoastră este un lucru în întregime absurd și inconsistent, argumentele probabile pe care le aduceți în apărarea ei își vor pierde forța, iar cu aceasta și orice drept de a li se răspunde sau a fi luate în considerare. Mărturiile concordante ale martorilor sinceri și capabili au fără îndoială mare greutate în viața oamenilor. Pot conveni că lucruri ce par ciudate și de nedeslușit judecății sau experienței omenești pot reclama asentimentul nostru doar din acest motiv. Și voi concede, de asemenea, că este posibil ca o tradiție să fie transmisă ca evidentă din punct de vedere moral pe parcursul multor secole. Dar în același timp îmi veți concede și dumneavoastră că un lucru fals în mod palpabil și demonstrabil nu are a fi admis indiferent de mărturiile în favoarea lui, mărturiile care nici în cel mai bun caz nu echivalează cu o demonstrație. Pentru a vorbi direct, nici o mărturie nu poate da sens unui nonsens; nici o evidență morală nu poate face contradicțiile să devină consistente. Luați deci aminte că întrucât tăria cauzei pe care o susțin nu depinde de observații critice privitoare la istorie, cronologii sau limbaje, ea nici nu are să fie decisă prin acestea. Nu trebuie să vă mirați dacă același soi de tradiție și judecată morală ce guvernează acceptul nostru în privința chestiunilor de istorie civilă sau naturală nu va fi admisă drept garanție suficientă pentru absurditățile metafizice și imposibilitățile absolute. Lucrurile obscure și de nedeslușit din viața oamenilor sau funcționarea naturii pot fi totuși posibile și, dacă sunt bine atestate, le putem da asentimentul. Dar asentimentul religios sau credința se poate arăta că sunt, în însăși natura lor, impracticabile, imposibile și absurde. Acesta este motivul principal al necredinței. Aceasta este citadela și fortăreața noastră. Ea poate fi, într-adevăr, grațios decorată printr-o vastă erudiție, dar dacă aceste ornamente sunt demolate, ea rămâne în sine și prin propria sa tărie de nedoborât.

Euphranor

: Aceasta, trebuie recunoscut, reduce cercetarea noastră la o sferă mult mai îngustă. Fă lămurit ceea ce spui, nimic mai mult, și nu voi mai avea nimic de zis.

Alc.

: Ia aminte atunci că mintea superficială a omului de rând, întrucât rămâne doar la suprafața exterioară a lucrurilor și le consideră doar în mare, poate fi ușor păcălită. De aici o reverență oarbă față de credința religioasă și mister. Dar atunci când un filosof perspicace ajunge să disece și să analizeze aceste chestiuni, impostura iese direct la iveală. Iar fiindcă el e lipsit de orbire, nu are nici un fel de considerație față de noțiunile goale sau, pentru a vorbi mai corect, față de astfel de simple forme de vorbire ce nu înseamnă nimic și nu sunt de folos omenirii.

2. Cuvintele sunt semne – ele stau sau ar trebui să stea pentru idei, având semnificație doar în măsura în care le sugerează. Iar cuvintele ce nu sugerează nici o idee nu au semnificație. Cel ce anexează o idee clară fiecărui cuvânt pe care îl folosește vorbește cu sens, dar acolo unde aceste idei lipsesc vorbitorul rostește nonsensuri.

Pentru a cunoaște prin urmare dacă discursul oricărui om nu este fără sens și lipsit de semnificație nu trebuie decât să punem deoparte cuvintele și să luăm în considerare ideile sugerate de ele. Oamenii, nefiind capabili să-și comunice în mod direct ideile unii altora, sunt obligați să recurgă la semne sensibile sau cuvinte. Folosul acestora este să trezească în auditoriu acele idei care sunt în mintea vorbitorului, iar dacă eșuează să realizeze aceasta atunci nu servesc nici unui scop. Cel ce gândește într-adevăr are în minte un șir de idei ce se succed una altele și sunt conectate, iar atunci când se exprimă printr-un discurs fiecare cuvânt îi sugerează celui ce aude sau citește o idee distinctă. Acesta, prin acest mijloc, va avea în minte același șir de idei cu cel din mintea vorbitorului sau scriitorului. Atâta timp cât este produs acest efect discursul este inteligibil, are sens și înțeles. De aici urmează că oricui se poate presupune că înțelege ce citește sau aude trebuie să îi apară în minte un șir de idei ce corespunde șirului de cuvinte citite sau auzite.

Aceste adevăruri triviale, cu care oamenii sunt gata să fie de acord în teorie, sunt prea puțin frecventate în practică, meritând, prin urmare, să fie aprofundate și inculcate chiar dacă sunt evidente și irefutabile. Oamenii se feresc în genere să gândească, deși sunt suficient de apti să întrețină discursuri – pentru ei sau pentru ceilalți –, iar efectul este că mințile lor înmagazinează mai degrabă nume decât idei, coaja științei și nu miezul. Și totuși aceste nume fără înțeles produc adesea diferențieri și partizanat, fac subiectul disputelor lor, stârnindu-le zelul. Aceasta este cauza cea mai generică a erorii și nu influențează doar mințile comune. Chiar și cei ce trec drept filosofi învățați și cu mintea ascuțită se dedică adesea numelor în locul lucrurilor sau ideilor, fiind considerați cunoscători atunci când doar pronunță cuvinte grele dar fără înțeles.

3. Cu toate acestea este evident că întrucât cunoașterea este perceperea conexiunilor sau a dezacordului între idei, cel ce nu percepe distinct ideile simbolizate de termeni în așa fel încât să-și formeze o propoziție mentală care să corespundă celei verbale nu e posibil să aibă cunoaștere. Nu se poate spune nici că are o opinie sau credință. Acestea presupun un asentiment mai slab, dar tot față de o propoziție, ai cărei termeni sunt înțeleși tot la fel de clar, chiar dacă acordul sau dezacordul ideilor s-ar putea să nu fie la fel de evident ca în cazul cunoașterii. Aș spune că asentimentul de orice grad, fie că este fondat pe rațiune sau pe autoritate, de mai mare sau mai mică crezare, este un act intern al minții ce vizează ideile ca obiecte proprii, fără de care nu poate exista cunoaștere, credință ori opinie. Putem probabil stârni praful cu dispute despre susțineri pur verbale dar nu ar fi aceasta, în fond, doar o frivolitate? Iar acestea nu le vom accepta oare pentru întreaga învățătură și știință omenească, în cadrul căreia e admisă metoda de demascare a unei doctrine sau susțineri prin dezbrăcarea ei de cuvinte și examinarea ideilor din spatele acestora, dacă există sau nu cumva lipsesc? Aceasta este adesea calea cea mai scurtă pe care o găsim pentru a pune capăt disputelor, dispute care altfel ar putea crește și s-ar putea multiplica fără sfârșit, cei aflați în dispută neînțelegându-se reciproc, și neînțelegând nici măcar propria poziție. Ar fi fără rost să ilustrez ceea ce este admis de către toți oamenii înzestrați cu gândire. Întreprinderea mea va fi doar aceea de a aplica toate acestea în cazul de față. Presupun că nu trebuie să mă străduiesc să arăt că aceleași reguli are rațiunii și bunului simț ce se aplică în toate celelalte domenii ar trebui să își găsească locul și în religie. Iar în ce îi privește pe cei ce consideră că credința și rațiunea sunt două ținuturi distincte și ar dori să ne facă să gândim că bunul simț nu are ce căuta tocmai acolo unde e mai mare nevoie de el, sunt hotărât să nu argumentez niciodată împotriva unor astfel de oameni, lăsându-i în posesia netulburată a prejudecăților lor.

[...]

5*[2]. Aceași metodă de a raționa poate fi aplicată de către orice om de bun simț pentru a respinge majoritatea tuturor celorlalte articole ale credinței creștine. Nu trebuie, prin urmare, să vă mirați dacă un om ce se bazează pe astfel de temeuri solide, pe principii atât de clare și de evidente, va fi surd la tot ceea ce puteți spune pornind de la evidența morală sau de la argumente probabile ce nu reprezintă nimic atunci când sunt puse în balanță cu demonstrațiile.

Euph.

Berkeley – Alciphron, VII

: Cu cât e mai multă lumină și forță în aceste discurs, cu atât te faci mai vinovat de faptul că nu l-ai rostit mai curând. În ce mă privește, n-ar fi trebuit să rostesc niciodată vreun cuvânt împotriva evidenței. Permite-mi însă să văd dacă te înțeleg corect. Spui că fiecare cuvânt dintr-un discurs inteligibil trebuie să stea pentru o idee, iar cu cât ideile sunt aprehendate într-un mod mai clar și mai distinct, discursul are tot pe atâta înțeles, înțeles fără de care ar fi lipsit de folos și semnificație.

Alc.

: Da.

Euph.

: De pildă, atunci când aud pronunțate cuvintele "*om*", "*triunghi*", "*culoare*", ele trebuie să stârnească în mintea mea idei distincte ale acelor lucruri ale căror semne sunt, altminteri nu se poate spune că le înțeleg.

Alc.

: Corect.

Euph.

.: Iar aceasta este unica folosire adevărată a limbajului?

Alc.

: Este ceea ce afirm.

Euph.

: Dar nu sunt conștient, de fiecare dată când apare cuvântul "*om*" în lectură sau conversație, că acea idee distinctă de om este trezită în mintea mea. De pildă, atunci când citesc în Epistola Sfântului Paul către Galateeni aceste cuvinte: "Dacă un om se gândește că este ceva atunci când nu este nimic, se amăgește singur"^[3] îmi pare că prind forța și înțelesul acestei propoziții, deși nu îmi înfățișez ideea distinctă particulară a unui om.

Alc.

: E foarte adevărat că nu îți formezi în minte ideea particulară a lui Peter, James sau John, a unui om alb sau negru, înalt sau scund, gras sau slab, drept sau cocoșat, înțelept sau prost, treaz sau adormit, ci ideea generală abstractă de om, detașată de toate formele, mărimile, compunerile din părți, pasiunile, facultățile și orice circumstanță individuală și excluzându-le pe toate. Pentru a explica această chestiune mai pe deplin, trebuie să înțelegi că există în mintea omenească o facultate a contemplării naturii generale a lucrurilor, separate de toate acele particularități care îi disting pe indivizi unul de celălalt. De exemplu, în cazul lui Peter, James și John, poți observa la fiecare o anumită colecție de proprietăți – statură, figură, culoare și alte proprietăți caracteristice – prin care sunt cunoscuți fiecare în parte, distingându-se de toți ceilalți oameni și fiind, dacă pot spune astfel, individualați. Lăsând acum în afara ideii de om ceea ce este caracteristic fiecărui individ și păstrând doar ceea ce este comun tuturor oamenilor, îți formezi ideea abstractă universală de om sau de natură umană, idee ce nu include nici o statură, formă, culoare sau altă calitate particulară, fie a minții, fie a corpului. În aceeași manieră, poți observa că triunghiurile particulare diferă unul de altul, după cum laturile lor sunt egale sau inegale iar unghiurile lor sunt mai mari sau mai mici; de unde și sunt numite echilaterale, isoscele sau scalene, obtuzunghice, ascuțitunghice sau dreptunghice. Dar mintea, excluzând din ideea triunghiului

toate aceste proprietăți și distincții caracteristice, închipuie o idee abstractă generală a unui triunghi care nu este nici echilateral, nici isoscel și nici scalen, nici obtuzunghic, nici ascuțitunghic, nici dreptunghic, ci toate acestea și totodată nici una dintre ele[4]. La fel se poate spune și despre ideea abstractă generală de culoare, care este ceva distinct de albastru, roșu, verde, galben și orice altă culoare particulară, excluzându-le pe toate, incluzând doar acea esență generală în care ele concordă. Iar ceea ce s-a spus despre aceste trei nume generale și ideile pentru care stau poate fi aplicat la toate celelalte. Căci trebuie să știi că întrucât lucrurile sau ideile particulare sunt infinite, dacă fiecare ar fi simbolizat sau semnatificat de un nume propriu distinct, cuvintele ar fi trebuit să fie nenumărate iar limbajul ar fi ajuns un lucru imposibil, fără sfârșit. Așa se întâmplă că apelativele sau numele generale nu stau direct și în mod propriu pentru idei particulare, ci pentru idei generale abstracte pe care nu eșuează să le stârnească în minte ori de câte ori sunt folosite cu un scop semnificativ. Iar fără aceasta nu ar putea exista comunicare sau sporire a cunoașterii și nici lucruri precum o știință universală sau orice fel de teoreme. Acum, pentru înțelegerea oricărei propoziții sau a oricărui discurs este suficient ca prin acestea în mintea ta să fie stârnite ideile distincte ce corespund celor ale vorbitorului, indiferent dacă ideile stârnite astfel sunt particulare sau doar idei generale și abstracte. Întrucât însă acestea din urmă nu sunt atât de vădite și familiare minților vulgare, se întâmplă că un om poate să creadă că nu are nici o idee atunci când nu are nici o idee particulară. Dar adevărul este că aveai ideea generală abstractă de om în cazul de mai înainte, când credeai că nu ai nici o idee. În aceeași manieră, atunci când se spune că cele trei unghiuri ale unui triunghi sunt egale cu două unghiuri drepte, sau că culoarea este obiectul vederii, este evident că cuvintele nu stau pentru cutare sau cutare triunghi ori culoare, ci pentru idei generale abstracte, excluzând tot ceea ce le este caracteristic individualilor și cuprinzând doar natura universală comună întregului gen al triunghiurilor sau celui al culorilor.

6*. *Euph.*: Spune-mi, Alciphron, sunt acele idei generale abstracte clare și distincte?

Alc.

: Sunt clare și distincte mai presus de toate celelalte, fiind singurul obiect propriu al științei, care este în întregime aplicată asupra studiului universalilor.

Euph.

: Și nu crezi că este foarte posibil pentru orice om să știe dacă are sau nu cutare ori cutare idee clară și distinctă?

Alc.

: Fără îndoială. Pentru a cunoaște aceasta e nevoie doar să își examineze propriile gânduri și să privească în propria sa minte.

Euph.

.: Dar uitându-mă în mintea mea eu nu găsesc că am sau că pot avea aceste idei abstracte generale de om sau triunghi mai înainte amintite, sau pe cea de culoare separată de toate culorile particulare[5]. Deși îmi închid ochii și fac cele mai mari eforturi și reflectez la tot ceea ce se petrece în propria mea minte, găsesc că e de-a dreptul imposibil să îmi formez astfel de idei.

Alc.

: A reflecta cu atenția cuvenită și a îți întoarce mintea în interior asupra ei însăși este o sarcină dificilă și nu un talent pe care îl deține oricine.

Euph.

: Fără a insista asupra a ceea ce ai admis deja, și anume că oricine poate cu ușurință cunoaște pentru sine dacă are cutare ori cutare idee sau nu, sunt tentat să gândesc că nimeni altcineva nu îți poate forma aceste idei în mai mare măsură decât mine. Fii bun, Alciphron, care sunt acele lucruri pe care le-ai numi absolut imposibile?

Alc.

: Cele ce ar cuprinde o contradicție.

Euph.

: Îți poți închipui o idee a ceva ce cuprinde o contradicție?

Alc.

: Nu pot.

Euph

.: În consecință, dacă un lucru este imposibil, nu îți poți forma o idee pentru el.

Alc.

: Cu asta sunt de acord.

Euph

.: Dar poate exista în realitate o culoare sau un triunghi precum sunt cele ale căror idei generale abstracte le-ai descris?

Alc.

: Este absolut imposibil ca astfel de lucruri să existe în natură.

Euph

.: Nu ar trebui, atunci, să decurgă de aici că ele nu pot exista în minte, sau, în alte cuvinte, că nu poți concepe sau închipui o idee pentru ele?

Alc.

: Se pare, Euphranor, că nu distingi între intelectul pur și imaginație. Ideile generale abstracte le iau drept obiecte ale intelectului pur, care le poate concepe deși ele nu pot fi probabil imaginate.

Euph.

: Nu îmi pare că pot concepe sau închipui, prin nici o facultate, fie ea a intelectului sau a imaginației, o idee pentru ceva care este imposibil și cuprinde o contradicție. Și îmi este foarte greu să-mi explic cum de admiți asta în cazurile obișnuite, atunci când construiești un argument împotriva credinței religioase și adevărilor

revelate.

7*. Alc.: Trebuie să fie vreo greșeală aici. Cum e posibil să existe cunoaștere generală fără propoziții generale, iar acestea fără nume generale ce nu pot exista în lipsa ideilor generale, pentru care stând, devin generale?

Euph

.: Dar nu s-ar putea ca cuvintele să devină generale fiind făcute să stea fără discriminare pentru toate ideile particulare care printr-o asemănare mutuală aparțin aceluiași gen, fără intervenția vreunei idei generale abstracte?

Alc.

: Nu există idei generale?

Euph.

: Nu am putea să admitem ideile generale, fără însă a admite că sunt produse prin abstracție, sau fără a accepta idei generale abstracte? Mie îmi pare că o idee particulară poate deveni generală fiind folosită în așa fel încât să stea pentru sau să reprezinte alte idei. Iar cunoașterea generală se apleacă asupra studiului semnelor sau ideilor generale, făcute să fie astfel prin semnificația lor și fiind considerate mai degrabă în capacitatea lor relațională, drept substitute pentru altceva și nu de dragul lor ori pentru propria lor natură. O linie neagră lungă de un inch[6], de pildă, deși este în sine particulară, poate deveni universală, fiind folosită ca semn stând pentru orice linie.

Alc.

: Ești atunci de părere că cuvintele devin generale prin faptul că reprezintă un număr nedefinit de idei particulare?

Euph

.: Așa îmi pare.

Alc.

: Prin urmare, ori de câte ori aud un nume general, se presupune că acesta stârnește o anumită idee particulară a speciei respective în mintea mea?

Euph

.: Nici asta nu pot spune. Fii bun, Alciphron, îți pare necesar ca ori de câte ori apare cuvântul "om" în lectură sau discurs să trebuiască să îți formezi în minte ideea unui anumit om?

Alc.

: Sunt de acord că nu este. Negăsind întotdeauna idei particulare sugerate de cuvinte am fost condus să cred că aveam idei generale abstracte sugerate de acele cuvinte. Iar aceasta este opinia tuturor oamenilor raționali ce se pun de acord că unica utilizare a cuvintelor este să sugereze idei. Și, într-adevăr, ce altă utilizare le-am putea atribui?

Berkeley – Alciphron, VII

5. *Euph.*: Oricare ar fi utilizarea cuvintelor sau numelor, nu aş putea crede niciodată că utilizarea lor e să realizeze lucruri imposibile. Să cercetăm atunci care este şi să vedem dacă nu putem lămurii în privinţa practicii noastre de fiecare zi. Cuvintele, suntem de acord, sunt semne. Poate n-ar fi impropriu să examinăm utilizarea altor semne, pentru a o cunoaşte pe cea a cuvintelor. Jetoanele de la jocul de cărţi, de pildă, nu sunt folosite de dragul lor, ci doar ca semne ce substituie banii, aşa cum sunt cuvintele pentru idei. Spune-mi acum, Alciphron, este necesar ca de fie dată când sunt folosite aceste jetoane pe parcursul jocului să ne închipuim o idee a sumei anume de bani pe care o reprezintă fiecare?

Alc.

: Deloc. E suficient ca jucătorii să se pună de acord la început asupra valorii fiecăruia dintre ele iar la sfârşit să pună în loc valorile respective.

Euph

.: Iar în calcularea unei sume, acolo unde cifrele stau pentru lire, şilingi şi pence, crezi că este necesar, de-a lungul întregului proces de calcul, să ne formăm la fiecare pas idei de lire, şilingi şi pence?

Alc.

: Nu cred. Va fi destul dacă la sfârşit acele cifre ne vor ghida acţiunile cu privire la lucruri.

Euph.

: De aici pare să decurgă că se poate ca cuvintele să nu fie lipsite de semnificaţie, deşi nu trezesc în mintea noastră, de fiecare dată când sunt folosite, ideile pe care le semnifică. E suficient să fie în puterea noastră să punem lucrurile sau ideile în locul semnelor lor atunci când apare ocazia. Pare de asemenea să decurgă că ar putea exista şi o altă folosire a cuvintelor, în afară de cea de a simboliza şi sugera idei distincte, şi anume să influenţeze conduita şi acţiunile noastre, ceea ce se poate realiza fie prin formularea unor reguli după care să ne purtăm, fie prin stârnirea anumitor pasiuni, dispoziţii şi emoţii în mintea noastră. Prin urmare, un discurs ce ne ghidează să acţionăm sau ne stârneşte să executăm o acţiune ori să ne abţinem de la ea poate fi, se pare, folositor şi semnificant, fără ca cuvintele din care este compus să trezească, fiecare în parte, o idee distinctă în mintea noastră.

Alc.

: Aşa se pare.

Euph.

: Fii bun şi spune-mi, Alciphron, nu este o idee pe de-a-ntregul inactivă?

Alc.

: Este.

Euph.

: Un agent, prin urmare, o minte activă, ori un spirit, nu poate fi o idee, ori asemenea unei idei. De unde ar părea să decurgă că acele cuvinte ce denotă un principiu activ, un suflet sau un spirit, nu stau, în sensul strict şi propriu al cuvântului, pentru idei. Dar cu toate acestea ele nu sunt nici lipsite de semnificaţie, căci înţeleg ce

Berkeley – Alciphron, VII

este semnificat prin termenul "eu", ori prin "însumi", știu ce înseamnă, chiar dacă nu este vorba de o idee sau de ceva precum o idee, ci de ceea ce gândește, e înzestrat cu voință, aprehendează idei și operează cu ele[7]. În mod cert, trebuie să se accepte că avem noțiuni de termeni precum "eu însumi", "voință", "memorie", "iubire", "ură" și așa mai departe, înțelegem sau știm ce înseamnă, chiar dacă aceste cuvinte, la drept vorbind, nu sugerează tot atâtea idei distincte.

Alc

: Ce vei infera din aceasta?

Euph.

: Ceea ce a fost deja inferat, și anume că cuvintele pot fi semnificative chiar dacă nu stau pentru idei[8]. Contrariul acestei teze a fost presupus pentru a produce doctrina ideilor abstracte, după cum se pare.

Alc.

: Deci nu vei admite că mintea poate produce abstracții?

Euph.

: Nu neg că poate produce abstracții într-un anumit sens, în măsura în care acele lucruri ce pot exista separat în realitate pot fi concepute ca separate, luând o parte și făcând abstracție de cealaltă, cum se întâmplă, de pildă, cu capul unui om, făcând abstracție de corpul său, cu culoarea și mișcarea, figura și greutatea. Dar nu va decurge de aici că mintea poate închipui idei generale abstracte. Acestea par a fi imposibile.

Alc.

: Și totuși e o opinie curentă aceea că orice substantiv pune în evidență și înfățișează minții o idee distinctă, separată de toate celelalte.

Euph.

: Rogu-te, Alciphron, nu este cuvântul "număr" un astfel de substantiv?

Alc.

: Este.

Euph.

: Încearcă doar și vezi dacă îți poți închipui o idee de număr în abstract, în afara tuturor semnelor, cuvintelor și lucrurilor numărabile. În ce mă privește mărturisesc că nu pot.

Alc

: Să fie oare atât de greu să îți formezi o idee simplă de număr, obiectul unei științe demonstrative prin excelență? Stai, lasă-mă să văd dacă nu pot abstrage ideea de număr din numele și caracterele numerice și din toate lucrurile numerice particulare.

La care Alciphron făcu o pază, iar apoi spuse:

Să fiu sincer, nu cred că pot.

Euph.

: Dar deși se pare că nici tu și nici eu nu ne putem forma *idei* simple distincte de număr, putem totuși folosi într-un mod foarte propriu și semnificativ numele numerale. Ele ne ghidează în conducerea și organizarea treburilor noastre, și ne sunt de așa mare folos încât nu am ști cum să ne descurcăm fără ele. Și totuși, dacă facultățile altor oameni pot fi judecată după ale mele, e la fel de dificil să obții o idee abstractă simplă și precisă de număr ca și să înțelegi un adevăr revelat din religie.

[...]

Alc.

: Se pare, Euphranor, iar tu m-ai putea convinge de asta, că nu e nimic atât de absurd pe cât am gândi în credința în adevăruri revelate, și că un om nu are nevoie să renunțe la rațiune pentru a-și păstra religia. Dar dacă ar fi așa, cum se face că pe măsură ce oamenii sporesc în cunoaștere, slăbesc în credință?

Euph.

: O, Alciphron, am învățat de la tine că nimic nu se compară cu a merge direct în miezul lucrurilor și a le analiza în primele lor principii. Îmi voi încerca prin urmare puterile cu această metodă pentru a lămuri natura credinței. Cu cât succes, te las pe tine să determini, căci nu îndrăznesc să mă pronunț eu însumi asupra propriei mele judecăți, spunând că e corectă sau greșită, ci doar cum mi se pare. Obiecțiile aduse credinței nu sunt nicidecum un efect al cunoașterii, ci provin mai degrabă din ignoranță cu privire la ce este cunoașterea, ignoranță ce poate fi întâlnită chiar și la cei ce trec drept măștri ai uneia sau alteia din ramurile particulare ale cunoașterii. Știința și credința sunt în acord în ceea ce privește faptul că ambele presupun un asentiment din partea minții, iar întrucât natura celei dintâi este mai clară și mai evidentă, va fi luată în considerare prima pentru a arunca o lumină și asupra celeilalte. Pentru a realiza o copie a lucrurilor pornind de la original, mintea omenească, dotată în mod natural cu idei ale lucrurilor particulare și concrete și fiind destinată, nu pentru pura intuiție a ideilor, ci pentru a acționa și a opera cu ele – găsindu-și astfel împlinirea, are nevoie de anumite reguli sau teoreme generale după care să își conducă operațiile, iar nevoia de a suplini lipsa acestor reguli reprezintă scopul adevărat, original, al studierii artelor și științelor. Acum, aceste reguli fiind generale, rezultă că ele nu vor fi obținute prin simpla considerare a ideilor inițiale sau a lucrurilor particulare, ci cu ajutorul simbolurilor și semnelor care, fiind de acum universale, devin instrumentele și materialele imediate ale științei. Prin urmare, nu prin pura contemplare a lucrurilor particulare, și cu atât mai puțin prin cea a ideilor lor generale abstracte, progresa mintea, ci printr-o alegere oportună și o mânăuire dibace a semnelor. Forța și numărul, de pildă, luate în concret, cu adăugirile, subiecții și semnele lor, sunt ceva cunoscut de toată lumea, iar considerate în abstract, în formarea unor idei precise despre ele în sine, reprezintă ceva neînțeles de nimeni. Că natura lor abstractă nu reprezintă, prin urmare, fundamentul științei este evident. Iar că a nu lua în considerare ideile lor în concret nu reprezintă o metodă de a avansa în științele respective e un lucru pe care oricine reflectează îl poate vedea. Nu e nimic mai evident decât faptul că un om care nu poate scrie sau citi înțelege, în folosirea comună, sensul cuvintelor numerale la fel de bine ca și cel mai bun filosof ori matematician.

12. Dar aici stă diferența. Cel ce înțelege notația numerelor este capabil, cu ajutorul ei, să exprime succint și distinct întreaga varietate a numerelor, cu toate gradele, și să efectueze cu ușurință și promptitudine numeroase operații aritmetice, ajutându-se de reguli generale. Utilitatea tuturor acestor operații în viața omenească fiind extrem de evidentă, nu mai puțin evident este faptul că efectuarea lor depinde de o notație potrivită. Dacă ne închipuim niște oameni primitivi ce nu folosesc limbajul vom presupune că sunt ignoranți în privința aritmeticii. Dar folosirea numelor, prin a căror repetare într-o anumită ordine s-ar putea exprima

grade numerice nelimitate, ar fi primul lor pas către știință. Următorul pas ar fi să creeze simboluri potrivite de natură permanentă, ordinea și genurile lor trebuind să fie alese cu judecată, vizibile ochiului și adaptate numelor. Această notație, în măsura în care este potrivită și regulată, va facilita invenția și aplicarea regulilor generale care să asiste mintea atunci când raționează și judecă, atunci când extinde, înregistrează și comunică cunoștințele sale cu privire la numere. În cadrul teoretizării și a operării cu acestea mintea este nemijlocit ocupată cu semnele sau notațiile, prin intermediul cărora este ghidată să acționeze asupra lucrurilor, sau a numerelor în concret (după cum le numesc logicienii), fără a lua vreodată în considerare ideea generală, intelectuală, abstractă, simplă, de număr[9]. Semnele presupun în folosirea lor, într-adevăr, relații și proporții ale lucrurilor, dar aceste relații nu sunt idei generale abstracte, fiind întemeiate pe lucrurile particulare, fără a face din ele idei distincte ale minții, în afara semnelor și ideilor particulare. Îmi imaginez că nu e nevoie să te gândești prea mult pentru a fi convins de faptul că știința aritmeticii, în ce privește apariția ei, operațiile, regulile și teoremele sale, este în întregime dedicată studiului folosirii artificiale a semnelor, numelor și caracterelor. Aceste nume și caractere sunt universale în măsura în care sunt semne. Numele sunt orientate către lucruri iar caracterele către nume, și ambele către operații. Numele fiind puține și provenind din anumite analogii, caractere vor fi mai folositoare cu cât sunt mai simple și exprimă mai potrivit analogiile. Astfel, vechea notație prin litere era mai folositoare decât scrierea cuvintelor în întregime. Iar notația modernă prin cifre, exprimând șirul numelor prin simpla lor poziție, este preferabilă celeilalte datorită ușurinței și expeditivității, după cum invenția simbolurilor algebrice îi este acesteia preferabilă datorită folosirii generale și extensive. Întrucât aritmetica și algebra sunt științe de mare claritate, certitudine și întindere ce lucrează direct cu semnele, depinzând în întregime de utilizarea și organizarea acestora cu înzestrare, puțină atenție pe care le-am acordat-o ne poate ajuta să judecăm progresul minții din celelalte științe, științe care, deși diferă în privința naturii, obiectului și scopurilor lor, pot fi totuși în acord în privința metodelor generale ale investigației și demonstrației.

[...]

14. Iată ce se poate spune, în întregime, despre toate semnele: că ele nu sugerează minții întotdeauna ideile semnificate; că atunci când sugerează idei, acestea nu sunt idei abstracte generale; că au și alte utilizări pe lângă că stau pentru idei și le înfățișează, cum ar fi să stârnească emoțiile potrivite, să producă anumite dispoziții sau înclinații ale minții și să ghideze acțiunile noastre în urmărirea fericirii, aceasta fiind menirea și scopul nostru ultim, izvorul primar și motivul ce îi pune în mișcare pe agenții raționali[10]; că semnele pot presupune sau sugera relațiile dintre lucruri, care relații, habitudini și proporții, neputând fi înțelese de către noi decât cu ajutorul semnelor și tot astfel fiind exprimate sau infirmate, ne ghidează și ne abilitază să acționăm cu privire la lucruri; că adevăratul scop al vorbirii, rațiunii, științei, credinței, asentimentului, în toate gradele sale variate, nu constă doar (sau în principal, sau totdeauna) în împărtășirea ori în dobândirea ideilor, ci mai degrabă în ceva de natură operativă activă, tinzând către un bine conceptibil ce poate fi uneori realizat nu doar fără ca ideile simbolizate să fie oferite minții, dar chiar și atunci când nu e posibil ca asemenea idei să fie oferite ori înfățișate minții; de pildă, notația algebrică ce denotă rădăcina unui pătrat negativ își are utilizarea sa în cadrul operațiilor logistice, deși este imposibil să ne formăm ideea unei astfel de cantități. Iar ceea ce este adevărat pentru semnele algebrice este de asemenea adevărat și pentru cuvintele limbajului, algebra modernă fiind de fapt un soi de limbaj artificial, prescurtat. Căci e posibil ca toții pașii unui proces algebric să fie exprimați prin cuvinte întregi, doar că ar fi mai puțin convenabil. Și trebuie să recunoaștem că chiar și științelor matematice, care sunt recunoscute drept cele mai clare și mai certe, dacă nu sunt considerate ca instrumente care să ghideze practica noastră ci ca speculații menite să ne satisfacă curiozitatea, se va găsi că le lipsesc în multe cazuri acele idei clare și distincte asupra cărora par să insiste filosoffii minuțioși ai epocii acesteia, așteptându-se, fie că sunt cunoscători, fie că sunt ignorați, să le găsească la adevărurile revelate ale religiei.

[...]

NOTE

[1] **Alciphron: or the Minute Philosopher** (1732). Traducerea de față este realizată după David Berman (ed.), **Alciphron, or the minute philosopher in focus / George Berkeley**, Routledge, Londra, 1993, pp. 116–140.

[2] Următoarele trei secțiuni, numerotate aici cu 5*, 6* și 7*, au fost omise în 1752 (nota editorului englez).

[3] Galateeni, 6.3 (n.t.)

[4] Vezi Locke, **Eseu asupra intelectului omenesc**, cartea a IV–a, cap. 7 (n.a.).

[5] Vezi introducerea la **Tratatul cu privire la principiile cunoașterii omenești**, tipărit în anul 1710, unde absurditatea ideilor abstracte este considerată pe larg (n.a.).

[6] 2.54 cm. (n.t.)

[7] Următoarea propoziție a fost adăugată în 1752 (nota editorului englez).

[8] Vezi **Principiile cunoașterii omenești**, secțiunea 135 și *Introducerea*, secțiunea 20 (n.a.).

[9] Următoarea propoziție a fost inserată în 1752 (nota editorului englez).

[10] Paragraful de aici, până la "că adevăratul scop", a fost inserat în 1752 (nota editorului englez).